CZU 343.12 DOI 10.5281/zenodo.7885646

Valeriu CUȘNIR,
dr. hab., prof. univ.
PhD,
University Professor

Natalia SECRIERU,
drd.
PhD student

PORNIREA ȘI ÎNCETAREA URMĂRIRII PENALE: EVOLUȚIA REGLEMENTĂRILOR ÎN DREPTUL ROMÂNESC

Ideea dreptului străbate de la un capăt la altul istoria, iar viața lăuntrică a popoarelor nu poate fi bine înțeleasă fără cercetarea așezămintelor lor, care toate se întemeiază pe reglementări și raporturi juridice, relevarea lor având importanță pentru cunoașterea științifică.

Examinarea împrejurărilor și a condițiilor de timp, a contextului social-istoric în care a fost elaborată o normă de drept apare ca necesară nu numai pentru a dezvălui cât mai deplin intenția legiuitorului în momentul elaborării normei, dar și pentru că, prin trecerea timpului, apar uneori și notabile modificări ale sensului unor noțiuni sau concepte utilizate, la un moment dat.

Cuvinte-cheie: stat, drept, lege, infracțiune, procedură penală, proces penal, acțiune penală, urmărire penală, începerea urmăririi penale, încetarea urmăririi, Cod de procedură penală.

STARTING AND ENDING THE CRIMINAL PROSECUTION: THE EVOLUTION OF THE REGULATIONS IN ROMANIAN LAW

The idea of law crosses history from one end to the other, the inner life of peoples cannot be well understood without researching their settlements, all of which are based on legal regulations and relationships, their revelation having importance for scientific knowledge.

Examining the circumstances and conditions of time, the social-historical context in which a legal norm was developed appears to be necessary not only to reveal as fully as possible the intention of the legislator at the time of the development of the norm, but also because, through the passage of time, sometimes appear and notable changes in the meaning of some notions or concepts used, at a given time.

Keywords: state, right, law,. crime, criminal procedure, criminal process, criminal action, criminal prosecution, initiation of criminal prosecution, termination of prosecution, Code of Criminal Procedure.

Introducere. Din perspectivă istorică se poate spune că suveranitatea puterii de stat ca fenomen social-politic a apărut cu mult înainte de cristalizarea sa ca noţiune teoretică, în urma unei profunde necesităţi istorice, reflectând caracteristicile fundamentale ale statului: autori-

tate supremă exercitată pe un anumit teritoriu, dreptul exclusiv de a se organiza de sine stătător, de a elabora şi impune la nevoie, prin forţa sa de constrângere, norme juridice obligatorii pentru întreaga societate.

Fără putere nu poate exista nici organizare socială şi nici ordine, puterea sprijinind ordinea fundamentală a societăţii şi organizarea socială în cadrul ei, în toate epocile istorice.

Sub aspect istoric, puterea politică şi relaţiile de putere politică nu au existat dintotdeauna. Ele au apărut pe o anumită treaptă de evoluţie a omenirii, odată cu procesul trecerii de la faza comunităţilor naturale, instinctiv constituite, la faza de societate [1, p.38].

Discuţii şi opinii.

Autorul Liviu P. Marcu în lucrarea „Istoria dreptului românesc" a remarcat, că o primă reglementare a procedurii penale au cunoscut Ţările Române înainte de constituirea statelor medievale, şi anume în cadrul obştii săteşti ce dispunea de organe menite să judece şi pricini penale, şi civile. După formarea statului medieval, domnia, în tendinţa de centralizare a puterii, a dat în competenţa dregătorilor domneşti teritoriali (pârcălabi, sudeţi, căpitani de judeţ, bani de judeţ, ispravnici) pricinile penale, rezervându-şi ei, marelui ban şi marilor vornici judecarea infracţiunilor mai grave („vini mari"). Înlocuirea judecăţii obşteşti cu cea domnească s-a făcut treptat. Domnia a îngăduit, în continuare, exercitarea jurisdicţiei organelor obştilor săteşti, limitându-i dreptul de a judeca pricini penale; hotărârile acestor organe au fost supuse apelului la domnie până în secolul al XVIII-lea [2, p.136].

În aceeaşi monografie *autorii au menţionat*, că procedura penală medievală în Ţările Române întrunea următoarele caracteristici:

a) normele juridice după care se desfăşoară procesul penal, atât în cadrul obştii, cât şi înaintea domnului erau nescrise, fiind stabilite prin obiceiuri;

b) nu se redactau acte scrise cu ocazia instrumentării procesului penal;

c) dregătorii judecau atât pricinile penale, cât şi pe cele civile, neexistând instanţe penale speciale;

d) un început de diferenţiere se observă cu privire la executare, armaşii aducând la îndeplinire hotărârile penale, iar aprozii pe cele civile. De asemenea, cei condamnaţi în penal îşi exercitau pedepsele în ocnă, temniţă, „grosuri", pe când debitorii insolvabili erau ţinuţi numai la arest;

e) acuzaţia putea fi pornită de către partea vătămată sau din oficiu de către dregătorii competenţi;

f) cercetarea se făcea de obicei de către judecătorul ce soluţiona pricina;

g) mijloacele de probă folosite cu predilecţie erau martorii şi jurătorii;

h) procedura de judecată se desfăşura, de regulă, public.

În Transilvania, procesul penal putea fi pornit în cazuri grave şi *din oficiu*; chemarea la judecată cuprindea elemente similare procesului civil, iar procedura accelerată a funcţionat în ambele categorii de cauze. Probele în penal puteau fi scrise şi orale; la acestea se adăugau jurătorii, ordaliile, mărturisirea inculpatului şi tortura. Stăpânirea austriacă a introdus un sistem de drept şi procedură penală mai detaliat, destinat să reprime nemulţumirea crescândă faţă de povara fiscalităţii excesive; fenomenul a fost similar celui din Moldova şi Ţara Românească când, sub domniile fanariote, în secolul al XVIII-lea, creşterea continuă a sarcinilor fiscale a dus la agravarea situaţiei producătorilor direcţi şi la înăsprirea pedepselor.

Graţierea a fost practicată încă de la începutul epocii medievale; dreptul de graţiere individuală aparţinea şefului statului şi unor foruri superioare celui care pronunţase sentinţa; *amnistia* a apărut numai spre sfârşitul perioadei medievale, formând un drept exclusiv al şefului statului. În Transilvania merită să fie menţionate succesivele amnistii acordate de împăraţii austrieci dezertorilor care se întorceau la vetrele lor după ani de pribegie [2, p.137-138].

Autorul Gheorghe Cronţ remarcă, în

sistemul transilvănean, procesul judiciar se putea încheia uneori, atât în materia civilă, cât şi în materia penală, printr-o *tranzacţie* între părţi, intervenită în cursul procesului, după începerea acestuia, dar înainte de pronunţarea sentinţei: „Însă între timp oricare din părţi ar voi, poate să se împace", glăsuieşte textul constituţiei din 4 august 1298, care reglementează un obicei mai vechi. Iniţial, tranzacţia a fost condiţionată de permisiunea judecătorului (care pierdea partea din pedeapsa bănească pe care ar fi fost cazul s-o hotărască); ulterior, judecătorul nu a mai putut prohibi tranzacţia, în schimb încasa cu această ocazie o sumă denumită *iudicium pacis*, al cărei cuantum, până atunci variabil, a fost fixat în 1351 la maximum la 3 mărci; în 1435 a fost abolită şi încasarea acestei sume, părţile fiind libere să se împace fără nicio condiţie. Tranzacţia se putea încheia fie în faţa judecătorului, fie în faţa unor *loca credibilia;* în cel de-al doilea caz, actul încheiat trebuia prezentat instanţei. Executarea tranzacţiei era asigurată prin prevederea unor pedepse, de regulă amenzi, pentru cazul încălcării. Iniţiativa tranzacţiei putea aparţine şi instanţei. Efectuarea ei avea loc, de regulă, prin intermediul unor conciliatori. E de menţionat, pentru Transilvania, ca tranzacţie în penal cea încheiată la 25 iunie 1274 la Alba-Iulia, în faţa voievodului Transilvaniei şi din iniţiativa acestuia, prin mijlocirea unor conciliatori, cu plata unui *iudicium pacis* de 25 de mărci [3, p.419].

Nici *principiul autorităţii lucrului judecat* nu-şi face apariţia în Principate decât la începutul secolului al XIX-lea. Hotărârile judecătoreşti pronunţate de un domnitor, chiar rămase definitive, puteau fi declarate fără valoare de domnitorul următor, procedând la o nouă judecată [3, p.417].

În mod similar opinează şi *autorul Dan Ţop,* care susţine că hotărârile pronunţate nu aveau puterea lucrului judecat. Nu exista apel, partea nemulţumită de hotărâre putea redeschide procesul la aceeaşi instanţă sau la o instanţă superioară, sfatul domnesc şi domnul ţării [1, p.130].

În epoca feudalismului dezvoltat „legea ţării" a fost principalul izvor de drept, dar în paralel s-a aplicat şi dreptul scris, în forma pravilelor bisericeşti şi laice sau a codificării unor obiceiuri juridice.

Obiceiul tradiţional, format într-o perioadă istorică îndelungată, în procesul constituirii şi consolidării relaţiilor feudale, a fost până în secolul al XV-lea unicul izvor de drept.

În Transilvania, faţă de încercările nobilimii celor trei naţiuni privilegiate de a impune noi reglementări, românii şi-au apărat vechile obiceiuri juridice; mai mult, chiar au reuşit să impună codificarea şi publicarea lor, dându-le astfel o formă scrisă, aşa cum a fost cazul Statutelor Ţării Făgăraşului.

Începând din secolul XV-lea, promovând o politică de centralizare tot mai accentuată a statului, domnitorii, cu sprijinul bisericii, au introdus legislaţia scrisă care oferea posibilitatea introducerii unor noi reglementări pe întregul cuprins al statului, în toate domeniile vieţii sociale şi economice.

Pravilele adoptate în epoca feudalismului dezvoltat au avut izvoare comune, ceea ce a contribuit la accentuarea caracterului unitar al dreptului nostru [4, p.126].

În concepţia autorilor *Emil Cernea* şi *Emil Molcuţ*, instanţele de judecată erau laice şi bisericeşti.

Activitatea judiciară era marcată de confuzia atribuţiilor judecătoreşti şi administrative şi de inexistenţa specializării instanţelor, toate procesele, indiferent dacă erau civile sau penale, fiind soluţionate de aceiaşi dregători.

În domeniul dreptului penal, acţiunea era intentată fie de către victimă, fie de către o altă persoană (părinte pentru copil, soţ pentru soţie). În anumite cazuri (hiclenie, calpuzanie) denunţarea era obligatorie.

Pravilele prevedeau ca mijloace de probă: înscrisurile, martorii, jurământul, expertizele. Judecătorul avea dreptul să aprecieze mărturiile în funcţie de condiţia socială a persoanelor.

Partea nemulţumită de soluţia dată se

putea adresa unui judecător superior, cu toate că sistemul apelului nu se constituie încă.

Unele progrese s-au realizat în direcția recunoașterii prescripției acțiunii. Astfel, acțiunea pentru valorificarea creanţelor se prescria în 30 de ani. Şi în dreptul procesului penal s-a introdus termene de prescriere a acțiunii (furt – 5 ani, rănire – 10 ani) [4, p.133-134].

Corespunzător organizării celor două state române existente în epoca regimului turco-fanariot, societatea românească s-a dezvoltat atât în cadrul ordinii juridice, întemeiată pe vechiul drept românesc cutumiar (nescris), cât şi pe baza legislaţiei scrise noi. Epoca acestor mari prefaceri legislative pregătea astfel trecerea, odată cu marele evenimente revoluționare din prima jumătate a secolului al XIX-lea, de la sistemul dreptului feudal român la sistemul dreptului român modern.

Legiuirile apărute în epoca regimului turco-fanariot sunt variate şi îmbracă forma reformelor, pravilelor, codurilor, manualelor juridice etc. În acest cadru larg se regăsesc reformele lui Constantin Mavrocordat.

În literatura de specialitate majoritatea autorilor au remarcat faptul, că reforma judiciară a lui Constantin Mavrocordat a adus dreptului procedural din Țara Românească şi Moldova schimbări importante [5, p.333; 6, p.92; 7, p.177].

Unele instituții din perioada anterioară dispar, cele mai multe se menţin şi se ivesc altele noi. La cele care se menţin, este de observat că, alături de numeroase caracteristici ce continuă să existe, apar precizări, dezvoltări şi inovaţii introduse prin hrisoave domneşti, legi sau proiecte de legi. *Câteva mari hrisoave din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, proiectele de cod ale lui M. Fotino (1765, 1766, 1777), Pravilniceasca condică* întocmită în Țara Românească la porunca domnitorului Alexandru Ipsilanti în 1775 şi aplicată începând cu anul 1780; *Manualul lui Donici* (1814) ce s-a aplicat în Moldova până în 1833, *Codul Calimach (Codica ţivilă a Moldovei din1817*, inspirat nu numai din legiuirile romano-bizantine şi obiceiul pământului, ci şi din Codul civil al lui Napoleon din 1804 şi din cel austriac din 1811, *Legiuirea Caragea* întocmită şi publicată în anul 1818, care deşi se caracteriza printr-un puternic spirit conservator, adoptă în câteva domenii unele reglementări juridice din Codul lui Napoleon [2, p.167].

Dan Țop susține în lucrarea sa că, *Pravilniceasca condică* întocmită în Țara Românească la porunca domnitorului Alexandru Ipsilanti în 1775 şi aplicată începând cu anul 1780, este primul cod de sinteză pus în vigoare în Țara Românească. Denumirea de Pravilnicească condică este convenţională, căci ea s-a numit în limba greacă „Sintagmation nonicon", iar în traducere românească *„Mica rânduială juridică".* De mici proporţii, 40 de titluri şi 220 de puncte sau articole, ea se referă în special la organizarea instanţelor şi la procedura de judecată, texte alături de care întâlnim şi reglementări de drept civil, la organizarea administrativă şi la raporturile dintre boieri şi ţărani.

Pravilnicească condică s-a aplicat până la adoptarea Codului Caragea în 1818, dar a fost abrogată abia în 1865, când a intrat în vigoare Codul civil român.

Legiuirea Caragea a fost întocmită şi publicată în anul 1818 din ordinul domnitorului Ioan Gheorghe Caragea. Principalii autori ai codului au fost Antonie Hristopol şi logofătul Nestor, stadiul final bucurându-se de aportul stolnicilor Constantin şi Ioniță Băleanu. Este tot un cod general de 630 de paragrafe, peste care se juxtapuneau patru coduri specializate: civil, părţile 1-4 (despre obraze, lucruri tocmite); drept penal, partea a 5-a intitulată „vini"; procedură penală şi civilă în partea a 6-a, intitulată „ale judecăților".

Sub domnia lui Alexandru D. Ghica, în anul 1841 s-au alcătuit şi s-au publicat două condici: una de procedură criminalicească şi alta criminalicească, adică de drept penal. În anul 1851 s-a alcătuit Condica criminalicească cu procedura ei. Tot după modelul francez, în anul 1852 este promulgată şi Condica penală obştească cu procedura ei, retipărită în 1861 şi 1871, care a rămas în vigoare până în anul 1875.

Codul Calimach sau Condica ţivilă a Moldovei a fost elaborat de mai multe comisii de jurişti formate în anul 1831 la iniţiativa domnitorului Scarlat Calimach. Fiind o condică civilă sau „poliţienească", aceasta constituie un adevărat cod de ramură.

O revizuire a Codului a avut loc în 1837 şi ulterior în 1861, cu participarea lui Mihail Kogălniceanu, rămânând în vigoare până în anul 1865.

Sub domnia lui Mihai Şuţu, în anul 1820 s-a tipărit procedura penală, iar sub aceea a lui Ioniţă Sandu Sturza, în 1826, *Criminaliceasca condică.*

Condica Criminală din Moldova a făcut distincţie între faza instrucţiunii penale unde sesizarea infracţiunilor, cercetarea şi strângerea de dovezi şi anunţarea situaţiei revenea zapciilor, şi faza de judecată, unde judecătorul era obligat prin lege să cerceteze cauza, nemijlocit şi în amănunt [1, p.147].

Autorul Alexandru Herlea în monografia sa remarcă că procedura penală în faţa judecăţii avea loc între „prigonitoarele părţi", în temeiul jalbei sau al acţiunii jeluitorului pentru supunere la pedeapsă a pârâtului; prezentarea părţilor şi martorilor se comunica prin porunca de înfăţişare, iar hotărârile Curţii apelative şi ale Înaltei curţi se puneau în executare de către domnitor în Ţara Românească. După apelaţie partea nemulţumită mai avea şi calea recursului, numită nimicire, ea constând în desfiinţarea unei hotărâri şi trimiterea pricinii spre de iznoavă cercetare. Aveau dreptul de a face recurs: procurorul, osânditul şi jeluitorul. Termenul de intentare a recursului era de trei zile. Motivele de recurs erau: instanţă necompetentă, nerespectarea legii, instanţa nu a pus în executare hotărârea, hotărârea dată în apel de un judecător care a judecat şi în prima instanţă, hotărârea a fost semnată de un judecător ce nu a fost prezent la toată cercetarea pricinii.

După ce hotărârea penală a rămas definitivă, se permitea revizuirea în cazurile în care: 1) existau două persoane condamnate pentru aceeaşi crimă, fără ca hotărârile să fie conciliante; 2) au apărut probe noi, necunoscute în momentul hotărârii; 3) victima într-o infracţiune de omucidere se constată a fi în viaţă; 4) martorii pe baza cărora s-a dat hotărârea au fost ulterior condamnaţi pentru mărturie mincinoasă în procesul respectiv. Cererea de revizuire se adresa domnitorului care, pe baza raportului Departamentului dreptăţii, încuviinţează rejudecarea; până la darea noii hotărâri, vechea hotărâre se suspendă.

Cercetarea de iznoavă era o reluare a judecăţii întrerupte din cauza lipsei de probe sau o revizuire a unei hotărâri definitive, când ulterior s-au descoperit fapte noi sau complici necunoscuţi în timpul judecării iniţiale, dacă între timp fapta penală nu s-a prescris [5, p.353].

Revoluţia din 1821 s-a produs pe un fond de agitaţie şi un context general, care avea la bază o adâncă stare de nemulţumire pricinuită de un regim social-politic detestat de întreaga societate, în ce priveşte Principatele Române, dar şi într-un climat de nemulţumire ce dăinuia şi în alte ţări europene.

Important a fost şi faptul că a apărut o personalitate capabilă de a conduce o acţiune revoluţionară în Ţara Românească, slugerul Tudor Vladimirescu [7, p.187].

De la 28 ianuarie până la 27 mai 1821 puterea politică a fost deţinută de către Tudor Vladimirescu şi armata revoluţionară, constituită în Adunarea poporului. După ce armata de voluntari s-a stabilit la Bucureşti, Tudor Vladimirescu a recunoscut Divanul boieresc ca organ al administraţiei ţării, urmând ca acesta, prin aparatul de care dispunea, să-i aducă la îndeplinire dispoziţiile. Recunoaşterea Divanului avea, în concepţia lui Tudor Vladimirescu, un caracter temporar, până la organizarea aparatului de stat pe baze noi. Într-adevăr, din actele adoptate de către mişcarea revoluţionară rezultă că Tudor Vladimirescu intenţiona să introducă un regim constituţional modern, întemeiat pe principii şi instituţii avansate [4, p.161].

În opinia lui *Dan Ţop*, accelerarea procesului de descompunere a feudalismului şi al

ascensiunii capitalismului a dus la accentuarea legii scrise faţă de obiceiurile tradiţionale, consacrându-se principiul legalităţii, prin impunerea respectării normelor de drept de toate persoanele, indiferent de poziţia lor socială sau politică.

Încep să se întrevadă începuturile unui sistem de drept, bazat pe deosebirea tot mai netă între dreptul public şi cel privat. Din punct de vedere al conţinutului, dreptul acestei perioade se caracterizează prin identitatea sa în ambele ţări române [1, p.155].

În mod similar opinează cercetătorii *Emil Cernea şi Emil Molcuţ,* care susţin că o caracteristică a dreptului acestei perioade constă în modernizarea formei sale prin elaborarea de noi coduri, care să vină în completarea celor anterioare şi să contureze începuturile unui sistem de drept [4, p.171].

În materia procedurii penale aspecte noi privesc *acţiunea,* care nu mai trebuia susţinută prin jurământ şi era supravegheată de către procuror. De asemenea, se garanta inviolabilitatea persoanei prin introducerea mandatului de arestare şi a obligaţiei de a se proceda la cercetarea celui arestat în termen de 24 de ore de la aducere.

Realizată sub semnul ideilor revoluţionare de la 1848, prin lupta poporului român, Unirea de la 1859 a deschis o nouă pagină a istoriei, prin formarea statului naţional modern.

Unirea Principatelor Române, realizată prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, a constituit prin ea însăşi un act de curaj şi de demnitate naţională, dar pentru ca acest act să fie valorificat până la capăt au fost necesare eforturi uriaşe de consolidare pe plan intern şi internaţional. Lupta pentru desăvârşirea Unirii a durat mai mulţi ani, la capătul cărora, prin voinţa poporului condus de marele reformator care a fost Cuza, statul naţional român modern era de acum constituit [4, p.194].

Or, cea mai marcantă perioadă, în sensul dezvoltării legislaţiei româneşti, este cea a domniei lui Alexandru Ioan Cuza. În acest sens este de arătat că reformele întreprinse de Domnitorul Alexandru Ioan Cuza (după Unirea Principatelor Române din 1859) au condus la adoptarea, la 30 octombrie 1864, a Codului penal român, iar la 2 decembrie a aceluiaşi an, a Codului de procedură penală, ambele intrate în vigoare la 1 mai 1865. În anul 1873 a fost adoptat Codul justiţiei militare, care a suferit importante modificări în 1881, iar la 6 ianuarie 1884 a fost publicat Codul de justiţie special pentru corpul marinei (Codul justiţiei marine).

Deopotrivă cu Codul penal şi Codul de procedură penală, legislaţia penală românească beneficia de un şir de alte legi care serveau drept bază justiţiei penale în Vechiul Regat, printre care amintim (în ordine cronologică): Legea pentru formarea Curţilor cu Juraţi din 16 iulie 1868; Legea poliţiei rurale din 25 decembrie 1868; Legea asupra regimului închisorilor din 1 februarie 1874 şi regulamentele referitoare la această instituţie (Regulamentul general pentru arestul preventiv din 14 mai 1874; Regulamentul general al casei centrale de corecţie pentru minori din 14 mai 1874; Regulamentul general pentru penitenciarele centrale din 24 mai 1874; Legea jandarmeriei rurale din 1 septembrie 1893; Legea pentru organizarea poliţiei generale a Statului din 1 aprilie 1903; Regulamentul pentru organizarea serviciului poliţienesc la oraşe din 14 septembrie 1904; Legea pentru organizarea corpului jandarmeriei din 25 martie 1908; Legea privitoare la instrucţiunea şi judecarea în faţa instanţelor corecţionale a flagrantelor delicte ş.a.

Prin adoptarea acestor legi s-a constituit, în linii generale, un sistem de drept naţional (burghez), s-a creat cadrul juridic necesar pentru dezvoltarea celor mai moderne legislaţii în materie, introducându-se norme şi instituţii juridice dintre cele mai moderne, iar opera legislativă a lui Alexandru Ioan Cuza a plasat România în rândul ţărilor cu cea mai înaintată legislaţie.

Dumitru V. Firoiu, în monografia sa concepe că *Codul de procedură penală (Codicele de procedură criminală),* elaborat în timpul lui Alexandru Ioan Cuza, are ca izvor de inspiraţie,

în mare parte, *Code d[1]instruction criminelle al Franței (1808).*

Două au fost modificările cele mai importante, suferite de acest Cod până la Primul Război Mondial. Prima a fost făcută printr-o *Lege din 15 martie 1902*, privitoare la libertatea individuală, care a conferit inculpatului, între altele, dreptul de a avea un apărător în cursul instrucției și de a comunica cu el; cea de-a doua modificare s-a realizat prin *Legea privitoare la instrucțiunea și judecarea în fața instanțelor corecționale a flagrantelor delicte (Micul parchet), din 13 aprilie 1913.* Legea s-a referit la instrucția și judecarea flagrantelor delicte săvârșite în orașele reședință de județ, în gări, porturi și bâlciuri ce țineau de aceste orașe, „chiar atunci când acele gări, porturi și bâlciuri ar fi situate în afară de raza orașului".

Elementul esențial al acestei modificări îl constituie competența pe care o primește Ministerul Public de a face instrucția și de a emite mandat de arestare, cu mențiunea că atunci când procurorul va găsi cu cale, va trimite pe cel interogat (prins în flagrant delict pentru un fapt pedepsit cu închisoare corecțională) de îndată, potrivit competenței, înaintea tribunalului sau a judecătoriei de ocol a orașului de reședință a tribunalului, spre a fi judecat chiar în aceeași zi [8, p.207-208].

Codul este compus din două mari părți: cartea I-a reglementează *descoperirea, urmărirea și instrucția infracțiunilor*, iar cartea a II-a *judecarea proceselor.*

Descoperirea infracțiunilor revenea ofițerilor de poliție judiciară. Ei strângeau probele referitoare la infracțiunile săvârșite și dacă socoteau că sunt întrunite elementele unei infracțiuni, înaintau dosarul procurorului, care se ocupa de procedura urmăririi infractorului. În anumite cazuri, pe care le găsea mai complicate, procurorul înainta cauza respectivă unui judecător de instrucție care proceda la o anchetă numită instrucție. După efectuarea urmăririi sau, după caz, a anchetei, procurorul putea sesiza instanța de judecată [4, p.208].

În mod similar își exprimă punctul de vedere și alți autori: *Dan Țop, Emil Cernea, Emil Molcuț, Marian Cicerone Gavrilescu, Octavian Burcin, Anca Roxana Gavrilescu, Ion Gheorghiu Brădeț, Elena Aramă, Mihai Tașcă.*

Ion Gheorghiu Brădeț opinează că procesul penal cuprindea două faze: *cea premergătoare judecății (descoperirea, urmărirea și instrucția) și cea a judecății.* În faza judecății, Codul din 1865 a introdus reguli moderne: publicitatea și contradictorialitatea dezbaterilor judiciare. În virtutea acestor reguli moderne instanța administra probele solicitate de părți, în scopul aflării adevărului judiciar [6, p.118].

Liviu P. Marcu consideră că fazele procesului penal erau *instrucția prealabilă* ce cuprindea primele cercetări, urmărirea și instrucția propriu-zisă, și faza *judecății,* împărțită în judecata în prima instanță și cea cu folosirea căilor de atac. Cu excepția instrucției propriu-zise, desfășurată sub influența principiilor *procedurii inchizitoriale*, toate celelalte faze ale procesului penal erau guvernate de principii ale *procedurii acuzatoriale* [2, p.204-205].

Alexandru Herlea și *Ion Gheorghiu Brădeț* în monografiile sale susțin că una din instituțiile procesuale care a cunoscut modificări sub influența doctrinei juridice din acea vreme a fost *acțiunea penală*. În conformitate cu dispozițiile Codului de procedură penală din 1865, prin *acțiune* se înțelegea facultatea de a recurge la autoritatea judecătorească spre a obține recunoașterea unui drept violat și asigurarea restabilirii lui prin mijloace legale. În acest sens, s-a pornit de la realitatea conform căreia drepturile acordate sau recunoscute de lege pot fi uneori violate. În consecință, legiuitorul trebuia să instituie autorități judecătorești și să dea mijloacele pentru ca aceste violări să fie pedepsite. În fapt, exercițiul acțiunii se realiza prin chemarea în judecată a celui vinovat, prin susținerea procesului, prin declararea de apel etc., sediul materiei aflându-se, de asemenea, în procedura penală.

Legiuitorul timpului a făcut distincția între acțiunea publică și cea privată. Astfel, întrucât orice infracțiune produce o tulburare a

ordinii publice sau sociale, ea dădea naştere la o acţiune publică (penală) în faţa instanţei de judecată, chemată a constata faptul socialmente periculos şi a aplica sancţiunea împotriva infractorului. Dar, în cele mai multe cazuri, orice infracţiune, pe lângă tulburarea socială, leza şi interesele persoanei, victimă a faptului socialmente periculos. Pe lângă acţiunea publică, infracţiunea dădea naştere unei acţiuni private, care avea drept scop repararea prejudiciului cauzat. Dintr-un fapt civil dăunător nu izvora decât o singură acţiune, acţiunea de despăgubire, pe când cel penal dădea naştere întotdeauna la o acţiune publică (penală) şi putea produce şi o acţiune privată.

În sistemul procedurii penale române, acţiunea penală era încredinţată unui corp de magistraţi, cunoscut sub denumirea de *Ministerul Public*. Membrii acestui corp de magistraţi erau liberi, în principiu, de a aprecia dacă este cazul de a pune sau nu în mişcare acţiunea publică.

Acţiunea publică se putea intenta ca urmare a unui *denunţ* (aducerea la cunoştinţa Ministerului Public a oricărei încălcări a legii penale), *prin plângerea părţii vătămate,* din *oficiu* şi prin *ordinul scris* al superiorilor (procurorul general şi ministrul justiţiei).

Acţiunea penală, odată pusă în mişcare de către Ministerul Public (prin investirea instanţei competente) sau de către partea vătămată (prin acţiune directă), nu mai putea fi retrasă şi nici nu se mai putea renunţa la ea. Acţiunea penală (ca şi cea civilă) se stingea prin hotărâre judecătorească (în ultimă instanţă), într-unul din modurile prevăzute de lege (achitare, condamnare sau absolvire), împăcarea părţilor (în cazurile permise de lege) şi prin prescripţie (considerată drept mijlocul de a înlătura consecinţele penale sau civile ale unei infracţiuni sau condamnări penale prin trecerea timpului prevăzut de lege).

Codul de procedură penală stabilea termenele de prescripţie, după gravitatea infracţiunilor, cu sublinieri legate de momentul curgerii prescripţiei, al întreruperii prescripţiei şi de efectele acestei întreruperi, precum şi de efectele prescripţiei. Legiuitorul a mai prevăzut cauzele speciale de stingere a acţiunii penale, cum ar fi amnistia şi moartea inculpatului. În legătură cu acest ultim aspect, în doctrină s-au purtat discuţii privind motivul stingerii acţiunii penale (imposibilitatea din partea celui decedat de a se mai apăra, sau faptul că pedeapsa, fiind personală, prin moartea inculpatului, nu se mai putea aplica). De asemenea, au fost prevăzute cauze speciale de stingere a acţiunii civile, cum ar fi tranzacţiunea şi renunţarea sau desistarea [5, p.193-194; 6, p.131].

În mod similar opinează *Dumitru V. Firoiu,* care susţine că Codul de procedură penală român a pornit de la principiul că orice infracţiune dă naştere la acţiune publică (acţiunea penală propriu-zisă), în înţelesul art.2 aceasta însemnând că avea „de obiect pedepsirea faptelor care vatămă ordinea socială" şi poate produce o acţiune privată (acţiune civilă), care avea de obiect „repararea daunelor cauzate prin vreo infracţiune".

În legătură cu titularul acestor acţiuni, acţiunea penală se exercita de funcţionarii publici cărora legea le-a încredinţat acest drept, iar acţiunea privată se putea urmări de cei care au suferit acele daune sau de reprezentanţii lor (art.4).

Acţiunea publică se putea intenta, în condiţiile bine stabilite de lege, fie în urma unei denunţări, fie în urma unei plângeri sau din propria iniţiativă a funcţionarului competent. Este de subliniat că plângerea nu putea fi opera decât a persoanei care direct sau indirect a suferit o vătămare în urma unei infracţiuni. Acţiunea publică (penală) se stingea prin moartea prevenitului, în timp ce acţiunea privată se putea exercita, în caz de moarte a prevenitului, şi în contra reprezentaţilor săi.

Acţiunea penală lua sfârşit prin: *achitare*, când se recunoştea că fapta imputată nu avea fiinţă, sau că nu se putea face inculpatul răspunzător de ea; *absoluţiune*, când fapta imputată inculpatului nu cădea sub prevederile niciunui text de lege; *condamnare*, când şi autorul, şi fiinţa, şi imputabilitatea legală a faptei

sunt constatate (art.10) [8, p.208-209].

Alexandru Herlea menţionează că în Transilvania s-a aplicat, în domeniul procesului penal, mai întâi Codul de procedură penală austriac din 1853. Codul cuprins în Legea nr. XXXIII din 1896 a fost pus în aplicare în 1900, modificat de mai multe ori, în 1914 fiind elaborată Legea XIII, denumită „Novela procedurii penale", care a rămas în vigoare până la terminarea Primului Război Mondial.

Spre deosebire de Codul de procedură penală din 1864, potrivit căruia acţiunea penală nu se putea revoca după punerea ei în mişcare, Codul din 1896 prevedea că acţiunea era revocabilă, bazându-se, în această materie, pe principiul oportunităţii, fără a o declara însă expres. Dacă procurorul îşi revoca acuzarea înainte de terminarea judecăţii, iar partea lezată nu o prelua în termenul prevăzut de lege, instanţa nu mai putea judeca, trebuind să închidă procedura prin încheiere. Acuzarea publică era de ordine generală, iar cea privată era numai de excepţie, şi anume fie în cazurile limitativ enumerate de art.41, fie în cazurile când Ministerul Public nu ridica acuzarea sau se desista după ridicarea ei [5, p.193-199].

La fel şi autorii *Liviu P. Marcu, Dumitru V. Firoiu* concep similar, că procesul penal în Transilvania s-a bazat pe *principiul acuzării*. „Instanţele judecătoreşti în cauze penale pot proceda numai în baza legii, dacă există acuzare", acuzarea aparţinând în principiu Ministerului Public. Când parchetul refuza să susţină acuzarea, lezatul avea dreptul să preia reprezentarea acuzării, devenind acuzator privat subsidiar, care nu era altul decât partea vătămată [2, p.205; 8, p.241-242].

În opinia cercetătorilor Ion *Gheorghiu-Brădeţ, Marian Cicerone Gavrilescu, Octavian Burcin, Anca Roxana Gavrilescu,* în vremea Domnului Alexandru Ioan Cuza şi din dispoziţia acestuia s-a format sistemul de drept modern aparţinând statului unitar naţional România. Cerinţă firească a mersului societăţii româneşti pe calea progresului omenirii, opera legislativă a lui Alexandru Ioan Cuza a plasat România în spaţiul statelor europene civilizate şi a deschis cale liberă întemeierii orânduirii democratice în ţara noastră. Supuse unor cercetări laborioase din partea marilor profesori de drept şi oameni de ştiinţă români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX (1859-1918), codurile de legi apărute în vremea şi din dispoziţia domnitorului Alexandru Ioan Cuza, au cunoscut perfecţionări demne de prestigiul şi autoritatea şcolii juridice româneşti întemeiate de savanţi ca: Dem. Alexandresco, Matei Cantacuzino, Nicolae Titulescu, Ioan Tanoviceanu, Vintilă Dongoroz ş.a. [6, p. 118; 7, p. 223]

În domeniul dreptului procesual penal, este de remarcat extinderea dispoziţiilor Legii micului parchet din 1913 pe întreg teritoriu ţării, prin dispoziţiile legii din 1924 şi prin circulara Ministerului Justiţiei din 1925 pentru extinderea pe teritoriul României a unor dispoziţii de procedură penală referitoare la poliţia judiciară, la atribuţiile ministerului public, la judecătorul de instrucţie, la tribunalele corecţionale ca instanţe de confirmare şi infirmare a mandatelor de arestare.

În anul 1935 a fost adoptat un nou Cod de procedură penală, care a intrat în vigoare în 1937, preluând o serie de dispoziţii din Codul penal de la 1864, ale Codului penal aplicat în Transilvania înainte de 1918 şi inspirându-se din unele coduri străine, în special din cel de procedură penală italian din 1930. Codul a îmbrăţişat sistemul procedural mixt, cercetarea, urmărirea şi instrucţia penală, aplicând principii ale sistemului inchizitorial, iar în faza de judecată sistemul acuzatorial [1, p.195].

Art.1 al Codului de procedură penală prevedea că *„Orice infracţiune dă naştere la o acţiune penală şi poate da loc totdeodată la o acţiune civilă"*.

În art. 2 se stabilea că *„Acţiunea penală are de obiect aplicarea pedepselor* şi a măsurilor de siguranţă.

Acţiunea penală se exercită de Ministerul Public. El o pune în mişcare din oficiu, când nu este necesară o plângere sau o autorizare prealabilă.

În cazurile şi condiţiunile prevăzute de lege, acţiunea penală mai poate fi pusă în mişcare şi susţinută de partea vătămată, de unele autorităţi, precum şi de persoanele juridice autorizate în acest scop*".*

Acţiunea publică odată pusă în mişcare de Ministerul Public, prin învestirea instanţei competente, sau de către partea vătămată prin acţiune directă, nu mai poate fi retrasă şi nici nu se poate renunţa la ea; ea nu poate lua sfârşit decât prin hotărâre judecătorească, într-unul din următoarele patru moduri prevăzute de lege, adică prin: ***condamnare, achitare, încetarea urmăririi sau anularea urmăririi.***

Art.4 al Codului de procedură penală prevedea: *„Acţiunea penală ia sfârşit prin hotărârea instanţei în faţa căreia a fost dedusă, care poate pronunţa condamnarea ori achitarea infractorului, încetarea ori anularea urmăririi penale".*

I. Achitarea se pronunţă:

1. Când se constată inexistenţa faptului imputat;

2. Când faptul nu a fost comis de cel învinuit;

3. Când faptul, deşi imputabil, nu cade sub prevederile niciunui text de lege penală sau când unul din elementele infracţiunii lipseşte;

4. Când există o cauză legală care înlătură responsabilitatea sau caracterul penal al faptului.

II. Încetarea urmăririi se pronunţă când acţiunea penală este stinsă printr-o cauză legală.

III. Anularea urmăririi se pronunţă când lipseşte autorizarea sau plângerea prealabilă necesară, precum şi în cazul când nulitatea este prevăzută de lege.

Vechiul Cod de procedură penală român prevedea numai 3 moduri pentru încetarea acţiunii penale: ***achitarea, absolvirea şi condamnarea.*** Noul cod a suprimat *„absolvirea"* şi a introdus alte două noi soluţiuni: încetarea urmăririi şi anularea urmăririi.

Motivul acestei modificări, în ce priveşte absolvirea, e acela că această soluţiune, neavând o noţiune prea precisă în raport cu achitarea, instanţele judecătoreşti le confundau şi în fapt pronunţau numai achitarea şi niciodată absolvirea; iar în ceea ce priveşte celelalte două soluţiuni introduse, acest lucru s-a făcut pentru că de fapt ele existau în practică, aşa că legea a consfinţit soluţiunile indicate de jurisprudenţă [9, p.126-128].

Noţiunea de „urmărire penală" este proprie reglementării româneşti, fiind, se pare, o consecinţă a caracterului unitar al fazei procesuale respective şi nu în ultimul rând a modalităţilor unice în care se realizează această activitate.

Însă urmărirea penală poate avea şi o compunere complexă, exemplu fiind Codul de procedură penală din 1936, potrivit căruia urmărirea penală putea fi formată din prime cercetări sau instrucţie ori din parcurgerea ambelor etape. Pe de altă parte între sensul actual şi cel anterior există diferenţe de conţinut, dat fiind faptul că în terminologia codului din 1936 „urmărirea" echivala cu punerea în mişcare a acţiunii penale şi îndeplinirea celorlalte activităţi procesuale legate de aceasta [10, p.9].

Concluzie. Istoria ne arată că toate societăţile au fost, dintotdeauna şi oriunde, dotate cu ordine juridică. Această ordine juridică este însă foarte diversă, în funcţie de organizarea societăţilor, de epoci, de sisteme de gândire. Cercetarea istorică demonstrează că există un element comun tuturor acestor societăţi, anume relaţii obligatorii de conduită şi o organizare a raporturilor sociale.

BIBLIOGRAFIE
BIBLIOGRAPHY

1. Dan Ţop. Istoria dreptului şi statului românesc. Târgovişte: Editura Bibliotheca & Bucureşti: Editura Bibliotecii Pedagogice Naţionale, 2005.

2. Liviu P. Marcu. Istoria dreptului românesc. Bucureşti: Editura Lumina Lex, 1997.
3. Gheorghe Cronţ. Istoria dreptului românesc. Vol. I. Bucureşti: Editura Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, 1980.
4. Emil Cernea, Emil Molcuţ. Istoria statului şi dreptului românesc. Bucureşti, 1994.
5. Alexandru Herlea. Istoria dreptului românesc". Vol. II. Bucureşti: Editura Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, 1984.
6. Ion Gheorghiu Brădeţ. Istoria dreptului românesc (de la origini până în 1945). Ediţia II, Braşov, 1994.
7. Marian Cicerone Gavrilescu, Octavian Burcin, Anca Roxana Gavrilescu. Istoria statului şi dreptului românesc. Iaşi, 2012.
8. Dumitru V. Firoiu. Istoria statului şi dreptului românesc. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1976.
9. Ioan Ionescu-Dolj. Curs de procedură penală română întocmit după principiile noului cod de procedură penală, Carol al II-lea din 1937, cuprinzând la fiecare capitol referinţe asupra originii instituţiilor procedurale şi principiilor adoptate. Bucureşti: Editura SOCEC & Co., S.A., 1937.
10. Alexandru Pintea. Procedura începerii, efectuării şi terminării urmăririi penale. Bucureşti: Editura Lumina Lex, 2006.

DESPRE AUTORI

Valeriu CUŞNIR,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: cusnirvm@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-1338-5993

Natalia SECRIERU,
doctorandă,
Institutul de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova,
avocat, Cabinetul avocatului „Secrieru Natalia",
e-mail: secrierunatalia11@gmail.com